

Dr. Perlaki Adrienn, Benkovicsné dr. Varga Erika

Mediációtól a közvetítésre kötelezésig, és a kötelező közvetítés bírósági gyakorlata

I. Mediációtól a kötelező közvetítésig

2001. január 19. napján Pécsen, Farkas József születésének 75. évfordulója alkalmából rendezett emlékülésen, a polgári perhez képest alternatívát jelentő jogintézményekről szólva a közvetítés „egy jogi divathullám lovasaként szemlélhető módszer”-ként került aposztrofálásra.¹ Még két évvel később is Németh János a polgári ügyekben folytatott mediáció kezdeti időszakának – 2003. március 17. és 2005. december 31. közötti időszak – elemzésében arra az összefoglaló véleményre jutott, hogy a „kezdet nem volt túl sikeres, a folytatást majd meglátjuk”.² Tény, hogy a cikk születése idején nagyon alacsony volt a polgári ügyekben folytatott közvetítői eljárások száma. Az Igazságügyi Minisztérium által a közvetítői tevékenységről szóló törvény alkalmazásának tapasztalatairól készített hatástanulmányból kiderül, hogy 2003-ban négyszázan, 2004-ben 721-en választották a közvetítői eljárást a pereskedés helyett.

1. Hogyan tovább, hogyan jutunk el a döcögösen induló „jogi divathullám lovasától” 11 év alatt a bírósági közvetítésig?

Az Országos Mediációs Egyesületnek a Legfelsőbb Bíróság és az OIT elnökénél 2003-ban tett kezdeményezése nyomán 2005-ben egy Mediációs Munkacsoport alakult annak vizsgálatára, hogy a polgári jogi közvetítés intézménye milyen módon tehető ismertebbé azon célból, hogy a bírósági eljáráshoz kapcsolódóan (vagy azt megelőzően) sikeresen alkalmazható legyen.³

Az Országos Igazságszolgáltatási Tanács a 192/2008. (IX. 9.) OIT határozatában felkérte a Hivatalt, hogy az Igazságügyi és Rendészeti Minisztériummal, valamint a közvetítéssel foglalkozó szervezetekkel, egyesületekkel együttműködve tegye meg a szükséges intézkedéseket a polgári jogi közvetítés és a bírósági eljárások kapcsolatának vizsgálatára felállított munkacsoport további működésének folytatása érdekében. A Munkacsoport munkájának szükségességét és indokoltságát

¹ Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században. Tanulmánykötet Gáspárdy László Professzor emlékére, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 2007. 269. oldal

² Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században. Tanulmánykötet Gáspárdy László Professzor emlékére, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 2007. 279. oldal

³ A mediáció és a bírósági eljárások kapcsolata Magyarországon 2009/2010. évi kísérleti bírósági mediációs program kiértékelése tanulmány 2.1. A kísérleti Program előzményeinek bemutatása című fejezet

támasztotta alá a Csongrád Megyei Bíróság és a Magyar Kapcsolatügyeleti Mediátorok Országos Szövetsége által 2006 májusában kötött együttműködési megállapodást, melyben megteremtették a lehetőségét a családi mediációs és kapcsolatügyeleti szolgáltatásnak a polgári peres eljárásban történő igénybevételének. A Szegedi Városi Bíróságon és kapcsolatügyeleti mediáción is megjelent ügyek száma 2006-ban 10, 2007-ben 20, 2008-ban 23 volt.

A magyar és a nemzetközi tapasztalatok egyaránt azt mutatták, hogy a mediáció elterjedésének legnagyobb akadálya, hogy az ügyfelek tájékoztatásánál, valamint az ügyvédek, mediátorok bevonásánál bizonytalanok a bíróságok. Ebben az időben sem szervezetileg, sem ügymenetileg nem voltak felkészülve a bíróságok a mediációs eljárás beillesztésére a bírósági eljárásba.⁴

A közvetítői eljárás bírósági eljárásokban való alkalmazhatóságának a feltételeit vizsgálta 2009. március 1. és 2010. március 1. között zajló Országos Mediációs Kísérleti Program keretében. Három tesztbíróságon 197 ügyeleti napot tartottak a programban közreműködő mediátorok. Az ügyeleteken 208 ügyfél fordult meg, s 99 ügyben fontolták meg a mediációs eljárás igénybevételét.

A mediáció és a bírósági eljárások kapcsolata Magyarországon 2009/2010. évi kísérleti bírósági mediációs program kiértékelése című tanulmány részletesen kitér arra, hogy a családjogi ügyekben volt a legnagyobb érdeklődés a közvetítés iránt, az egyéb polgári ügyekhez képest. „E területen a sikeresség oka, hogy a családi mediáció rugalmasabb, operatívabb, mint a peres eljárás, gyorsabban reagál a per folyamán felmerülő problémákra. Egy kiélezett családi konfliktushelyzetben nem lehet hónapokat várni – tanúk meghallgatása, szakértői vizsgálat lefolytatása –, hogy rendeződjön a szülő és gyermek közötti kapcsolattartás, vagy a szülői csatározások eszközeként használt gyermek pszichés veszélyeztetettsége megszűnjön”.

2009. január 1. napjától kezdődően kiegészül a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény 148. §-ának (2) bekezdése azzal, hogy a bíróság – amennyiben annak sikerére esély mutatkozik, különösen, ha a felek bármelyike kéri – tájékoztatja a feleket a közvetítői eljárás lényegéről, igénybevételének lehetőségéről, és ezzel összefüggésben a szünetelés szabályairól [137. § (1) bek. a) pont]. Illetve, ha a felek a közvetítői eljárás során egyezségeket kötnek, azt a 137. § (3) bekezdésében meghatározott határidőn belül a bírósághoz jóváhagyás végett benyújthatják, ebben az esetben a bíróság az eljárást folytatja és a (3) bekezdés szerint jár el.

⁴ A mediáció és a bírósági eljárások kapcsolata Magyarországon 2009/2010. évi kísérleti bírósági mediációs program kiértékelése című tanulmány 2.1.1. Korábbi bírósági kezdeményezések

Az Országos Bírósági Hivatal elnöke 2012. évi beszámolójában rögzíti, hogy az Országos Bírósági Hivatal kitűzött célja az, hogy a bíróságra érkező ügyfelek jogvitái a lehető legrövidebb időn belül és az ügyfelek számára megnyugtató módon záruljanak le. Ennek egyik eszköze a közvetítői tevékenység beemelése a bírósági szervezetrendszerbe. A bírósági közvetítés ezen túlmenően többek között elősegítheti az eljárások időszerűbb és költséghatékonyabb befejezését, csökkenti a bírák munkaterhét.⁵

2012-ben módosult a közvetítői eljárásról szóló 2002. évi LV. törvény, A bírósági közvetítés IV. önálló fejezet került beemelésre 2012. július 24-ei hatállyal a törvénybe. A bírósági ügyvitelről szóló 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet egészül ki a bírósági közvetítésre vonatkozó tartalommal, valamint megalkotásra kerül Az Országos Bírósági Hivatal elnöke 20/2012. (XI. 23.) OBH utasítás a bírósági közvetítéssel kapcsolatos szabályzatról.

Ekkortól mondhatni, hogy új nemperes eljárás született, a bírósági közvetítés. Noha a bírósági közvetítői eljárás a mediáció módszertanán, eszköztárán, elvein alapul, mégis a „szolgáltatást” a feladat elvégzésére képzettséget szerzett, a közvetítői eljárás lefolytatására kijelölt bíró vagy titkár végzi, a bíróság épületén belül, a külön erre a célra kialakított közvetítői szobában.

2. A bírósági közvetítés hálózatának kiépülése, a jogszabályi, a személyi, a tárgyi feltételek és a képzés területét tekintve

A jogszabályi környezetből kiemelendő a 2003. március 17. napján hatályba lépett A közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény mellett a 2013. évi V. törvény, az új Polgári Törvénykönyv. A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény rendelkezései meghatározzák a bírósági közvetítés eljárási szabályait, annak igénybevételeinek lehetőségeit (Pp. 148. § (2) bekezdés), a perköltség viselésére vonatkozó rendelkezéseket (Pp. 80. § (3)-(4) bekezdés).

Megemlítendő továbbá a bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VII. 1.) IM rendelet 75/A-75/B. §-ai, melyek a bírósági közvetítés ügyviteli rendelkezéseit rögzítik. Az illetékekről szóló, 1990. évi XCIII. törvény 56. § (4) bekezdése rendelkezik a bírósági közvetítés illetékmentességéről, az Itv. 58. §-a pedig az eljárási költségkedvezmények szabályozásával kapcsolódik a jogintézményhez.

Az Országos Bírósági Hivatal elnökének 11/2014. (VII. 11.) OBH utasítása a bírósági közvetítést és a kijelölés feltételeit szabályozza. Az OBH-ban működő Bírósági Közvetítés Munkacsoport ajánlásai a bírósági közvetítés szakmai egységességének elősegítését hivatottak szolgálni.

⁵ Az Országos Bírósági Hivatal elnökének 2012. évi beszámolója, Országos Bírósági Hivatal 2013, 59. oldal

A közvetítés, törvényi megfogalmazása szerint, egy olyan, sajátos permegelőző vagy bírósági, illetve hatósági eljárás befejezését elősegítő, egyeztető, konfliktuskezelő, vitarendező eljárás, amelynek célja a vitában érdekelt felek kölcsönös megegyezése alapján, a vitában nem érintett, harmadik személy bevonása mellett, a felek közötti vita rendezésének megoldását tartalmazó írásbeli megállapodás létrehozása.⁶

A bírósági közvetítésnek nincs egzakt törvényi megfogalmazása, a bírósági ügyvitel szabályai is csupán a bírósági közvetítői ügy fogalmát adják meg; a bírósági közvetítés iránti kérelemben megjelölt peres vagy nemperes eljárás (a továbbiakban: alapügy) alatt a bírósági közvetítő által lefolytatott – lajstromozás szempontjából polgári nemperes ügycsoportba tartozó – bírósági közvetítői eljárás.⁷

A bírósági közvetítői eljárás – más néven mediáció – hazánkban olyan bírósági nemperes eljárás, amelyben bíróságon folyamatban lévő peres vagy nemperes eljáráshoz kapcsolódóan (alapügy) a vitában érintett felek alternatív konfliktuskezelő, vitarendező eljárásban kísérik meg a köztük lévő konfliktus feloldását. A közvetítés a hagyományos vitarendezési eljárásoktól lényegesen eltérő megoldás, melynek célja, hogy a felek – kölcsönös akaratuk alapján – a vita rendezésére írásos megállapodást hozzanak létre. A közvetítői eljárást egy, a vitában nem érintett, semleges harmadik személy, az erre a feladatra kijelölt, a közvetítés végzésére szakmai képzettséget szerzett és e tevékenység körében nem utasítható, titoktartásra kötelezett bírósági titkár vagy bíró folytatja le a felek között.⁸

Bírósági közvetítői tevékenységet, 2014. március 15. napjától, közvetítőként kijelölt bíró, rendelkezési állományba helyezett bíró és bírósági titkár láthat el. A bírósági közvetítő kijelölésére a törvényszék elnöke, az OBH elnökének címezve tesz javaslatot. A kijelölés az OBH elnöke által történik. Jelenleg 158 kijelölt bírósági közvetítő működik Magyarországon (84 titkár, 74 bíró), mely szám – a bírói pályázatokra is tekintettel – folyamatosan változik. Az akkreditált képzésen részt vettek száma magasabb, 350 fő, azonban nem mindenki kezdeményezi kijelölését.

Valamennyi, nagyobb (7-nél több bírói szolgálati hellyel rendelkező) bíróságon kialakításra és berendezésre kerültek a szakmai szempontoknak teljes mértékben megfelelő közvetítői szobák, valamint beszerzésre kerültek a szükséges egyéb tárgyi eszközök, így személyi számítógép vagy táblagép, hivatali mobiltelefon, körasztal, íróasztal, zárható szekrény, iratmegsemmisítő, flipchart.

⁶ A közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény 2. §

⁷ A bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VII. 1.) IM rendelet 75/A. § (2) bekezdés a) pont

⁸ Az Országos Bírósági Hivatal elnökének 2015. évi beszámolója, Országos Bírósági Hivatal 2016. 74-75. o.

A bírók, bírósági titkárok szakirányú, akkreditált képzése folyamatosan zajlik a Magyar Igazságügyi Akadémián (ami évente 50-60 személy képzését jelenti), mindezek mellett gyakorlati tréningek is megvalósulnak, kezdő és haladó szinten is. Figyelemmel arra, hogy speciális képzéseken való részvételre a közvetítők irányából komoly igény mutatkozik, családjogi, gazdasági, munkajogi szakirányú képzéseket is szervez az Akadémia.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a bírósági közvetítői tevékenység gyakorlásához szükséges háttér kiépült, és a modern kor igényeihez is igazodó, szolgáltató jogintézmény gyakorlásának feltételei rendelkezésre állnak. Ennek ismeretében tekinthetünk immár a statisztikai adatokra is.

A jogintézmény bevezetését követő első teljes évben, 2013-ban 218 bírósági közvetítői eljárás lefolytatására irányuló kérelem érkezett, 2016-ban ez a szám már közel 1800. Megállapítható, hogy a bírósági közvetítői ügyek száma évről évre jelentős mértékben növekszik, a beérkezett kérelmek törvényszékeként való megoszlása azonban szignifikáns eltéréseket mutat. Míg egyes törvényszékeken az ügyérkezések száma évente a 300-at is meghaladja, addig vannak olyan törvényszékek, ahol a 30-at sem éri el.⁹

A beérkezett ügyek számának alakulása szempontjából meghatározó jelentősége van a bíróságok által nyújtott külső és belső tájékoztatásnak, hiszen a bírósági közvetítés intézményének ismerete – vonatkozik ez az ügyfelekre és a bírákra is – alapvető fontosságú ahhoz, hogy a felek az eljárás igénybevétele, a bírák az eljárás felajánlása mellett döntsenek. Figyelemmel arra, hogy számos törvényszéken a tájékoztatási rendszer kiépítése jelenleg még folyamatban van, a jövőben a statisztikai mutatók szélsőséges eltéréseinek csökkenése és a pozitív statisztikák további növekedése várható.

3. Miben nyújt mást a bírósági közvetítés, miért fontos, hogy amennyiben a felek igénylik, a bíróság intézményrendszerén belül is igénybe lehessen venni a közvetítést, azaz, hogyan egészíti ki a közvetítés a klasszikus polgári bíraskodást?

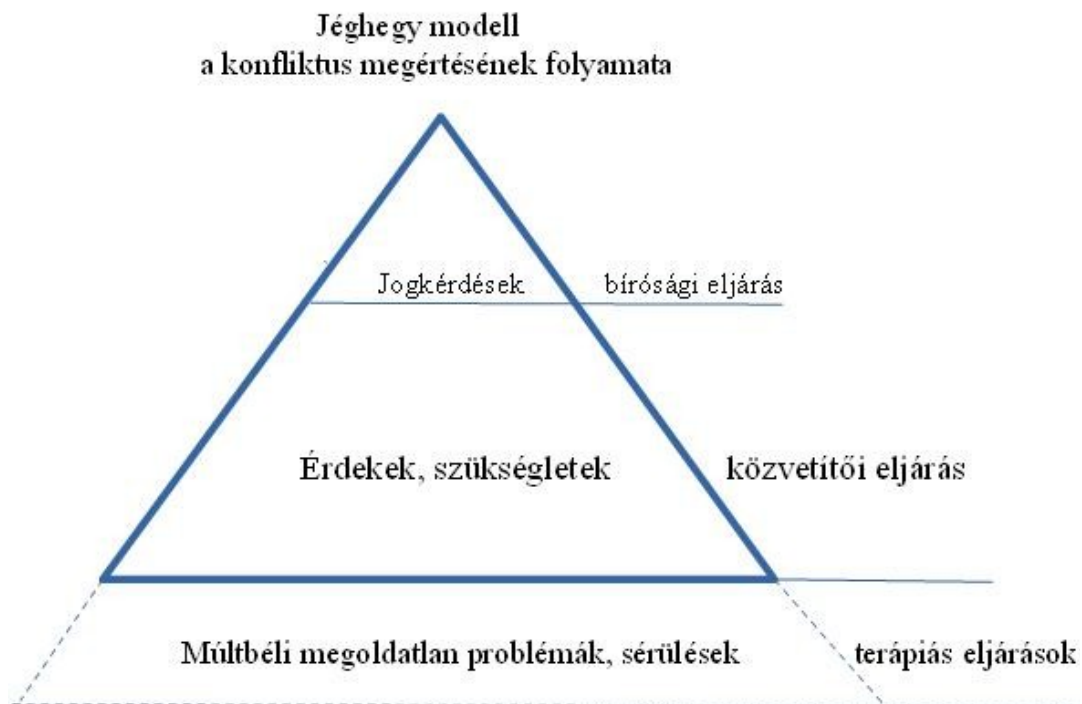
A konfliktushelyzet és a konfliktus közötti teoretikus elhatárolás alapja az érdeksérelem vagy érdekellentét, illetve a nyílt érdek-összeütközés közötti különbség. Mindaddig, amíg az érdeksérelem nem vezet nyílt, azaz a vitában közvetlenül részt nem vevők által is észlelhető összeütközéshez, addig csak konfliktushelyzetről beszélhetünk. A konfliktushelyzetek száma jóval felülmúlja a konfliktusokét, mivel – szerencsére – nem minden konfliktushelyzetből lesz valódi

⁹ Az Országos koordinátor által rendelkezésre bocsátott adatok

konfliktus, hiszen az elhárításnak sokféle módja lehetséges (egyoldalú vagy kölcsönös engedmények, megegyezés stb.).¹⁰ A nyílt érdek-összeütközés rendszerint akkor veszi kezdetét, amikor valamelyik fél a békés megoldás lehetőségét elutasítja. Amennyiben nincs lehetőség a megegyezésre, úgy a vita megoldásához egy kívülálló harmadik, szakképzett személyre vagy intézményre van szükség. Ennek az igénybevétele jelenti – felfogásunk szerint – a jogi konfliktus kezdetét.

Tovább szöve a gondolatot: attól, hogy a konfliktus jogi konfliktussá válik, a konfliktus mélyében marad az eredeti nézeteltérés, eredeti érdek-összeütközés, konfliktus, csak már jogi aspektusból kerül megoldásra a polgári perben. A jogi konfliktushelyzet alapja kizárólag a jogilag védett érdekek sérelme. A per során a felek konfliktusa a jogvitára leszűkülve jelenik meg, az eljárási és anyagi jogszabályok által megszabott keretben. A bírói döntés kizárólag a jogvita keretei között rendezi a konfliktust.

A bírósági közvetítés azonban – sajátos eszközrendszerével a bírósági eljárást kiegészítve – ezen összetett élethelyzetek feloldásában tud hatékony segítséget nyújtani, mert nemcsak a jogvitát, hanem a kialakult konfliktus egészét is képes kezelni, mely a legtöbb esetben többrétű, hiszen az érdeksérelmek egymásra épülnek és komplexen érintik a jogi és egyéb társadalmi normákat egyaránt.

1. ábra¹¹

¹⁰ Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog, forrás:

http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_magyar_polgari_eljarasjog/ch09.html, IX. fejezet

¹¹ Tolnai Kata -OBH országos közvetítői koordinátor- előadásából származó ábra (ennek első felhasználása Zalaegerszeg, 2014. március 18.), kiegészítve a Kecskeméti Törvényszék közvetítőinek tapasztalataival

Az ábra lényege, hogy a perhez vezető teljes konfliktus (háromszög) csak egy része, az első vonal feletti rész az, amit a felek a perbe behoznak, behozhatnak – mint jogkérdés. A középső rész a konfliktus további elemei, itt a konfliktushoz vezető szükségletek, érdekek vannak. A közvetítői eljárásban ahhoz, hogy a felek a saját maguk és a másik fél érdekeit is szem előtt tartva elfogadható megoldást találjanak, ezen rész is szükségszerűen feltárásra kerül, megfogalmazódnak a szükségletek és azok kielégítésének minden fél számára elfogadható módjai. A közvetítői eljárásban tehát nem csak a jogkérdés, hanem a teljes konfliktus is megoldást nyerhet, azonban a múltbéli sérelmek orvoslására ezen eljárás nem alkalmazható, arra különféle egyéb terápiák állnak, állhatnak rendelkezésre.

Mindenfajta mediációnak van „terápiás” (non-specifikus) hatása, hiszen segíthet feldolgozni a felek önbecsülésén ejtett sebeket. A (nem mediációs) családterápiában a hangsúly azonban kifejezetten ezen tényezőre tevődik át. Nem a minél méltányosabb végeredmény, hanem a korrekció, a feldolgozás és persze az együttműködés helyreállítása a cél.¹² Ezzel szemben a bírósági közvetítés azt tűzi ki célul, hogy a problémákat kezeljék, ezáltal a tárgyi kérdések megoldhatóvá váljanak. Nem a múltra, hanem a felek igényeire és szükségleteire fókuszál, melyek alapján körvonalazható egy kapcsolat jövőbeli működése. Önmagában a mediáció egy kapcsolat megmentésében csak akkor segíthet, ha a felek kifejezetten kommunikációs nehézséggel küzdenek.

4. A közvetítésről szóló tájékoztatásra való kötelezés

A közvetítői eljárások sikerességének megértéséhez alapfeltétel volt azon szemléletmód kialakítása is, hogy a bírósági közvetítés nem a per szerepét kívánja átvenni, hanem kiegészítheti, megsegítheti azokban az esetekben, ahol szükséges különféle okokból (közös gyermek érdekei, rokoni kapcsolatok, szomszédok további egymás mellett élése stb.) a felek további együttműködése.

Kiemelendő és hangsúlyozandó, hogy a bírósági közvetítés nem csak a keresetlevél elemeiről szólhat, a bírósági közvetítés tartalmát is a felek igénye, akarata határozza meg, a mediációs eljárásokhoz hasonlóan. A közvetítői eljárásban a felek a megállapodás megkötésekor az oda vezető úton a saját tempójukban haladnak, a saját maguk igénye szerinti témák megtárgyalásán keresztül.

A fenti összefüggés felismerése vezetett oda, hogy az új Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 4:172. §-ának 2014. március 15-ei hatálybalépése a bírósági közvetítés történetében mérföldkő. Ezen időponttól, a jogszabály módosítása eredményeként, a bíróság indokolt esetben kötelezheti is a szülőket, hogy a szülői felügyelet megfelelő gyakorlása és az ehhez szükséges együttműködésük biztosítása érdekében – ideértve a különélő szülő és a gyermek közötti

¹² Barcy Magdolna - Szamos Erzsébet: „Mediare necesse est” Animula Kiadó, 2002. Budapest, 70. o.

kapcsolattartást – közvetítői eljárást vegyenek igénybe. Ennek megfelelően a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény tárgyalás felfüggesztésére vonatkozó 152. §-a kiegészült (3)-(5) bekezdésekkel. Emellett az új Ptk., a 4:22. §-ában foglaltak szerint lehetővé teszi, hogy a házastársak a házassági bontóper megindítása előtt vagy a bontóper alatt – saját elhatározásukból vagy a bíróság kezdeményezésére – kapcsolatuk, illetve a házasság felbontásával összefüggő vitás kérdések megegyezésen alapuló rendezése érdekében közvetítői eljárást *vehetnek* igénybe. Az eljárás eredményeként létrejött megállapodásukat perbeli egyezségbe foglalhatják.

Mindez azt jelenti, hogy a bíró az előtte lévő ügyben a felek nyilatkozatai, a rendelkezésre álló egyéb adatok alapján – tárgyaláson és tárgyaláson kívül is – pervezető végzéssel felfüggesztheti a per tárgyalását és elrendelheti a kötelező közvetítést. A közvetítői eljárás igénybevételére vonatkozó végzéssel a bíró nem a közvetítői eljárásban való részvételre és megállapodás megkötésére kötelezi a feleket, hanem arra, hogy közösen forduljanak a közvetítőhöz és az első közvetítői megbeszélés keretében a jogintézményről szóló tájékoztatást hallgassák meg. Így a kötelező közvetítés elrendelésével nem sérül a közvetítés legfőbb alapelve, az önkéntesség. Jelen szabályozási környezetben a bíró csak az első lépésre, a közvetítőnél való megjelenésre kötelezi a feleket, ennek teljesítésével eleget tesznek a végzésben foglaltaknak. Az, hogy a felek „csak” meghallgatják a mediátor vagy bírósági közvetítő tájékoztatását vagy részt is kívánnak venni a közvetítői eljárásban, a felek szabad döntése marad.

II. A kötelező közvetítés bírósági gyakorlata

A kötelező közvetítés intézményének 2014. március 15. napjával történő bevezetésével a kötelezésre érkezett felek vonatkozásában a bírósági közvetítők váratlan jelenséggel találták magukat szemben. A kezdeti néhány hónapban rá kellett hangolódni a közvetítőknek arra, hogy a kötelezésre érkező ügyfelekből hiányzik az a belső készlet, ami a saját konfliktusuk megoldására sarkallja őket, és meg kellett tanulniuk azt is, hogy ezt hogyan kezeljék. A kialakult gyakorlat szerint ezen eljárásokban hosszabb és részletesebb tájékoztatást kell tartani a közvetítés lényegi elemeiről, illetőleg kellő időt kell biztosítani a feleknek a közvetítői eljárásban való részvételre vonatkozó döntés meghozatalára. A kötelezés esetében különösen fontos – az eljárás alapelveinek, főbb jellemzőinek ismertetésén túlmenően – a közvetítés egész szemléletének átadása. A felekben azon attitűdváltás elősegítése, hogy saját életükről nem egy kívülálló személy, intézmény, hanem saját maguk tudnak a leghatékonyabban dönteni, ehhez azonban feltétlen szükséges az egymással való együttműködés.

A bírák visszajelzéseiből látható volt az is, hogy eleinte ők maguk is szkeptikusan viszonyultak a kötelezéshez, azonban idővel megérezték, hogyan, mely ügyekben, milyen körülmények között érdemes alkalmazniuk, hogy ezen perbeli mozzanatuk későbbiekben egy sikeres közvetítői eljáráshoz vezethessen. Azt is megtapasztaltuk, mennyire meghatározó jelentősége van annak, hogy a bíró, mint az ügy leghitelesebb szakértője, milyen módon mutatja be a feleknek a bírósági közvetítést.

Ezek után merült fel bennünk az a kérdés, hogy további speciális különbségek is mutatkoznak-e a kötelező közvetítés és az általános értelemben vett közvetítés között, továbbá, hogy a felek esetlegesen máshogy élik-e meg ezt az eljárást.

Kiindulási alapként a Kecskeméti Törvényszék illetékességi területén működő egyik járásbíróságon 129 bírósági közvetítői ügy vonatkozásában elvégzett korábbi utánkövetés megállapításait¹³ vettük, melyek szerint:

- Az érdemben lefolytatott bírósági közvetítői eljárások esetében nagyon magas a megállapodások száma, 79%-ban sikerül a feleknek konszenzusos megoldást találniuk.
- A nem megállapodással zárult közvetítést követően folytatódó bírósági eljárásokban később jelentős, mintegy 46%-os az egyezségkötési, szünetelési arány. Mindez azt is mutatja, hogy a bírósági közvetítés eredményeit komplexen, a bírósági szervezetrendszeren belül, egységében érdemes értékelni. Jellemző továbbá, hogy a közvetítői eljárásban részt vevő feleknél javul a kommunikáció és az együttműködési készség, melyeket összességében a közvetítői eljárás ún. „katalizátor” hatásának neveztünk el.
- Az utánkövetés során megszólított felek nyilatkozata alapján, az általuk megkötött megállapodásaikat 82%-ban betartják, és általános jelleggel pozitív tapasztalatként élték meg a bírósági közvetítői eljárással kiegészült peres eljárást. A közvetítésben nem a bírósági eljárás alternatíváját látták, hanem annak a bíróság által biztosított kitágított mozgásterét, a két eljárást különös módon „egységként” értelmezték.
- Az egész személyiséget érintő, tartós viszonyokban kialakult konfliktusok esetén, az ún. „magas érzelmi és indulati intenzitású ügyekben” (családjog, szomszédjog, öröklési jog) jellemző leginkább a bírósági közvetítői eljárás sikeressége. Ezen konfliktusok esetében a viták egymásra épülnek, és a keresetlevélben megfogalmazott kérelem csupán a jéghegy csúcsát, a felszín jelenti. Személyes konfliktusok esetén a tényleges és megoldandó probléma azonban alsóbb szinteken található, mely a közvetítői eljárásban lépésről - lépésre felhozható, feloldható.

¹³ Benkovicsné dr. Varga Erika: A bírósági közvetítés gyakorlati tapasztalatai a Kecskeméti Törvényszéken <http://kecskemetitorvenyszek.birosag.hu/20170327/publikaciok-sajtomegjelenes> (2017. IV. 20.)

1. Bírói kötelező végzés alapján indult bírósági közvetítői eljárások utánkövetése
a Kecskeméti Törvényszék illetékességi területén
működő egyik járásbíróságon

Az adott járásbíróságon 2014. március 15. napjától 2016. március 15. napjáig elrendelt közvetítésre kötelezés gyakorlatát vizsgáltuk meg a Kecskeméti Törvényszék elnökhelyettese által kiadott kutatási engedély alapján, bízva abban, hogy felmerült kérdéseinkre választ kapunk.

A kutatás módja, módszere: a fenti időszakban a járásbíróságon folyamatban volt kötelező közvetítői eljárások, valamint a kapcsolódó peres eljárások aktáinak áttanulmányozása során a befejezés módjára vonatkozó összesített adatokból megállapítható törvényszerűségek levonása (tárgyi utánkövetés). Ezt követően az eljárásokban részt vevő felek 2 kérdésből álló kérdőívvel történő megkeresése (személyes utánkövetés), a visszaérkező válaszok összefoglalása, és mindezekből levonható következtetések megfogalmazása.

A fentiek mellett a kötelezést ítélezési gyakorlatukban alkalmazó bírák által kitöltött, a bírósági közvetítésre vonatkozó kérdéssor válaszai is segítették munkánkat.

A kutatással érintett időszakban 52 esetben érkezett bírósági közvetítés lefolytatása iránti kérelem az alapügyben eljáró bíró kötelezése alapján, melyeket több szempont figyelembevételével vizsgálhattunk, az alábbiak szerint:

- sor került-e az érdemi eljárás lefolytatására;
- az érdemben lefolytatott eljárásban a felek megállapodást kötöttek-e;
- a megkötött megállapodásokat a felek visszavitték-e az alapeljáráshoz;
- a felek a megkötött megállapodást a jövőben tartják-e?

1.1. Kérelemből eljárás

Az 52 közvetítői ügyben 3 esetben „egyéb módon”, érdemi intézkedés nélkül fejeződött be az eljárás, mert a kijelölt közvetítőnek nem sikerült felvenni a kapcsolatot a felekkel (a meghívó nem volt kézbesíthető), a felek a szabályszerű meghívás ellenére nem jelentek meg, valamint egy esetben a felek vélhetően nem a bírósági közvetítést választották.

Mindezek alapján érdemben 49 ügyet vizsgálhattunk;

– 9 esetben a felek megjelentek, azonban a bírósági közvetítő részletes tájékoztatását követően úgy döntöttek, hogy nem kívánnak belebocsátkozni a közvetítói eljárásba. A közvetítő az igazolást kiállította, a bírósági eljárás folytatódott. A közvetítói ügy és alapügy iratainak összevetése során azonban megállapítottuk, hogy a folytatódó eljárásokban 2 esetben a felek perbeli egyezséget kötöttek, 2 esetben az eljárás szünetelésére került sor.

Mindezekből levonható az a következtetés, hogy önmagában a tájékoztatás meghallgatására vonatkozó előkészítő ülés is alkalmas arra, hogy a felek együttműködési hajlandóságát előmozdítsa, (melyből megállapítható, hogy a közvetítói eljárás „*katalizátor*” hatás a kötelező közvetítés esetében is megjelenik) hiszen a folytatódó eljárás a felek közös akarata alapján 44%-ban nem bírói döntéssel, hanem egyéb módokon zárult.

– 40 esetben az eljárás érdemi lefolytatására került sor.

A fentiekből látható továbbá az is, hogy bár a felek a kötelezéskor nem önkéntes elhatározásukból lépték át a közvetítói szoba küszöbét, azonban a közvetítói eljárás alapelveit elfogadva, *nagyon nagy arányban (82%) fogant meg bennük az az elhatározás, hogy igénybe veszik a bírósági közvetítést.*

1.2. Az érdemben lefolytatott eljárásokban szerzett tapasztalatok

A 49, vizsgálat alá vont ügyből 40 esetben bocsátkoztak a felek – az erre irányuló közös nyilatkozat aláírásával – a közvetítói eljárás érdemi szakaszába, mely eljárások vonatkozásában az alábbi törvényszerűségeket fogalmazhattuk meg:

A felekben a szülői felügyeletre vonatkozó kérdések átbeszélése mellett általában igény merül fel valamennyi kapcsolódó, járulékos kérdés megtárgyalására, ezért jellemző, hogy a közvetítói ülés 6-8 megoldásra váró témát is érinthet. Figyelemmel arra is, hogy a feleknek több időt kell biztosítani a közvetítésre való ráhangolódásra, átlagosan 1 üléssel hosszabb ideig tartanak a kötelezésre induló eljárások.

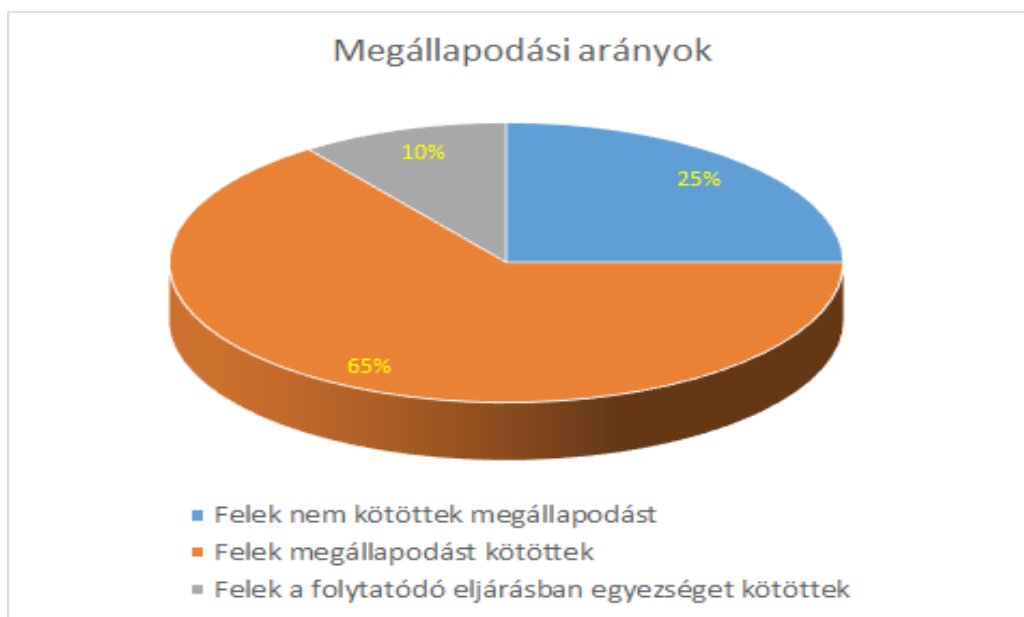
Megjegyzendő továbbá, hogy a családi kötelékekben jelentkező konfliktusok érzelmileg többnyire túlfűtöttek, az észérvek a vitákban háttérbe szorulnak, ezért különösen nagy szükség van arra, hogy egy harmadik személy kontrolljával végighallgathassák egymást, az emocionális feszültség enyhüljön, és képessé váljanak az érdemi, egymást meghalló kommunikációra. Nagyon gyakori, hogy olyan párbeszédre kerül sor a felek között, amelyre azt megelőzően vagy a vita kialakulása óta soha, így az álláspontok ténylegesen nem is váltak ismertté a másik fél számára.

Ilyen esetben önmagában felbecsülhetetlen eredmény, ha az irányított beszélgetés alkalmat ad a valóságos álláspontok árnyalt, részletes megismerésére. Mivel az álláspontok érthetőbbé, elfogadhatóbbá válnak, javul a felek közti párbeszéd minősége is.¹⁴

Jellemzően a felek versengő viselkedéssel érkeznek a közvetítésbe, ezért a közvetítő egyik legnehezebb és egyben legfontosabb feladata az, hogy ezen pozícióikból a feleket kilendítse, a vádaskodás és személyeskedés helyett magára a megoldandó problémára helyeződjön a hangsúly.

A közvetítés során megtapasztalt együttműködési hajlandóságot a felek az eljárás befejeztével magukkal vihetik, azonban a közvetítés ezen „edukatív” jellege, hosszabb idő elteltével, 3-4 ülés alkalmával tudja kifejteni hatását.

Az érdemben lefolytatott 40 eljárás során a felek 26 alkalommal (65%) megállapodást kötöttek. A folytatódó eljárások adatainak összegzése alapján megállapítható volt az is, hogy a közvetítói eljárást követő első, vagy második tárgyaláson további 4 esetben (a lefolytatott eljárások 10%-a) perbeli egyezsége került sor.

2. ábra¹⁵

A 129 ügy vonatkozásában korábban elvégzett kutatás során megállapítást nyert, hogy a felek az érdemben lefolytatott eljárások 79%-ában megállapodást kötöttek, azonban a vizsgált ügyek túlnyomó része önkéntes elhatározásból indult. Közvetítésre kötelezés esetén azt tapasztaltuk, hogy a megkötött megállapodások arányszáma alacsonyabb.

¹⁴ Mediáció Közvetítói eljárások, Szerkesztő: Sáriné Simkó Ágnes, HVG-ORAC 2012, Budapest, 37-38. o.

¹⁵ A szerzők saját szerkesztése

Azt is látnunk kell azonban, hogy a konszenzusos megoldások felé való elmozdulás – mint ahogyan az a korábbiakban kifejtésre került – hosszabb időt vesz igénybe, és ezen elhatározás a felekben csak később, esetleg a perbe való visszatérést követően érik meg. A közvetítői eljárás eredményeit ezért mindenféleképpen az alapügyben elért hatásaival együttesen érdemes értékelni.

Megjegyzendő továbbá, hogy a kötelezést alkalmazó bíránk 70%-ban úgy vélekedtek – a kötelezésre vonatkozó, általunk összeállított kérdőívben adott válaszok alapján –, hogy a közvetítői eljárásból visszatérő felek általában nyugodtabbak, kezelhetőbbek, empátikusabbak lesznek, kommunikációjukban minőségi javulás figyelhető meg, és ez megkönnyíti további munkájukat akkor is, ha megállapodás nem jön létre a közvetítés során. Ezen esetekben is megfigyelhető tehát a katalizátor hatás, mert a kommunikáció javulása mellett a felek, a folytatódó 14 eljárás során 4 esetben (a folytatódó eljárások 28,5%-a) egyezséget kötöttek.

1.3. A kötelező közvetítésben kötött megállapodások utánkövetése

A közvetítői eljárásban kötött megállapodás és később az alapügyben történtek összevetése által az alábbi összefüggéseket figyelhettük meg. A vizsgált időszakban 26 alkalommal fejeződött be a közvetítés megállapodás aláírásával, melyből:

- 23 esetben a klasszikus értelemben vett megállapodást/részmegállapodást hozták létre, ez alatt a részletes, a felek tartós, jövőbeli viszonyaira – valamennyi járulékos kérdésre, vagy azok egy részére – vonatkozó szabályozás értendő;
- 2 esetben a kapcsolat helyreállítása érdekében az alapeljárás szünetelésében állapodtak meg;
- 1 esetben került sor a per megszüntetésére irányuló megállapodás aláírására (ezen eljárás a szülői felügyeleti jogok gyakorlásának megváltoztatására irányult, azonban az eljárás kezdeményező fél, felmerülő kérdések érdemi megtárgyalását követően úgy határozott, hogy kérelmét a továbbiakban nem tartja fenn).

A 26 megállapodásból 23 esetben (88,5%) nyújtottak be a felek kérelmet egyezségbe foglalás és bírósági jóváhagyás vagy permegszüntetés/szünetelés végett az alapul szolgáló eljárásba, melyből

- 13 ügyben a felek által csatolásra került megállapodás egyezségbe foglalását, jóváhagyását kérték ugyanazon tartalommal (a felek a közvetítői eljárás során minden esetben tájékoztatást kapnak arról, hogy megállapodásuk mely része foglalható egyezségbe);
- 7 eljárásban kisebb-nagyobb eltérésekkel került a megállapodás jóváhagyásra;
- 2 esetben a felek szünetelés iránti kérelmet terjesztettek elő;
- 1 esetben került sor a per megszüntetésére irányuló kérelem előterjesztésére.

Amennyiben a felek a megállapodás létrehozását követően – azt csatolva – kérték annak jóváhagyását és a tárgyalás mihamarabbi kitűzését, az eljáró bírák, a közvetítői eljárás eredményeit figyelembe véve intézkedtek a tárgyalási határnap lehető legközelebbi időpontra való kitűzéséről. A tárgyalás átlagosan 20-25 perc alatt lezajlott, a felek megállapodása egyezség formájában jóváhagyásra került, a felek a fellebbezési jogukról lemondtak és az egyezséget jóváhagyó végzés jogerőre emelkedett. Mindez nagymértékben hozzájárult az adott peres eljárás gyorsabb befejezéséhez.

1.4. Személyes utánkövetés

A közvetítésre vonatkozó elméletek egyik alaptétele, hogy a létrejött megállapodás a felek közös munkájának eredménye, azt maguk alkották, tartalmában egyetértenek, minden fontos szükségletükre választ ad, ezért a mediáció során megszülető megállapodások 90%-át hosszú távon is betartják a felek.¹⁶ Az elvégzett korábbi – speciálisan a bírósági közvetítésre vonatkozó – utánkövetés megállapításai szerint a felek az általuk megkötött megállapodásaikat 82%-ban tartják. A fentiek miatt kérdésként fogalmazódott meg bennünk, hogy kötelezés esetében is hasonlóan magas-e ez az arány és miként viszonyulnak a felek megkötött megállapodásaikhoz.

A törvényszék elnökhelyettese által kiadott kutatási engedély alapján, a közvetítői eljárásban megállapodást kötött feleket postai, elektronikus, illetve rövid úton egy előre összeállított kérdéssorral kerestük meg az alábbiak szerint:

- Tartják-e a felek a jövőben a megkötött megállapodást?
- A közvetítői eljárásban való részvétellel változott-e a felek viszonya?

A vizsgált időszakban 26 alkalommal fejeződött be a bírósági közvetítői eljárás megállapodás aláírásával, melyek személyes utánkövetése során 21 ügyben sikerült a kapcsolatot felvenni a felekkel.

- 3 megállapodást a felek nem vittek vissza az alapeljárásba és nem is hivatkoztak rá a tárgyaláson. 2 ügyben sikerült a feleket elérni, melyben úgy nyilatkoztak, hogy elkapkodták a megállapodás aláírását, és mivel nem tényleges akaratukat tükrözi tovább kívánták folytatni az eljárást;

(Ezen esetekben természetesen a megállapodás jövőbeli tartása a felek részéről fogalmilag kizárt.)

¹⁶ Kertész Tibor: Mediáció a gyakorlatban, Bíbor Kiadó 2010. Miskolc, 12. o.

- 23 esetben a felek hivatkoztak megállapodásukra a peres eljárásban annak jóváhagyása, vagy a per megszüntetése/szünetelés végett. 19 ügyben vettük fel a kapcsolatot a felekkel és valamennyi esetben tartják magukat a megállapodáshoz, számos esetben módosításokat eszközölve. A felek egymáshoz való viszonyulása azonban jelentős eltéréseket mutatott;

-12 esetben nyilatkoztak úgy a felek, hogy egymáshoz való viszonyuk egyáltalán nem változott, azonban együttműködésük alapját meghatározza a közösen megalkotott megállapodás, melyhez tartják magukat, egyfajta irányt mutat,

- 3 esetben hivatkoztak a felek arra, hogy viszonyuk kismértékben javult,

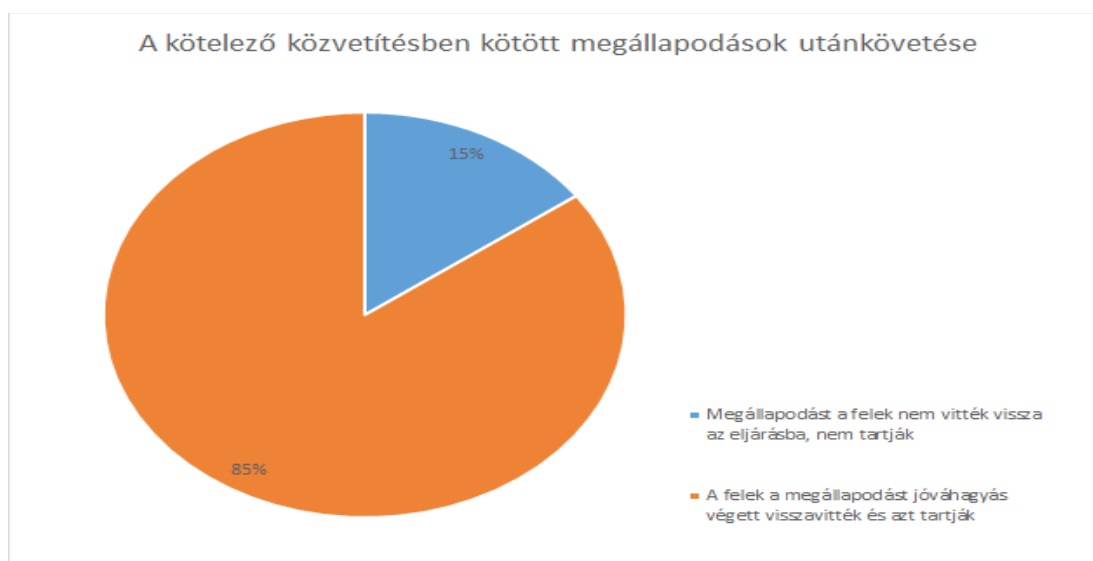
- 3 ügyben jelezték, hogy kapcsolatuk minőségi javuláson ment keresztül,

- 1 esetben jelezték a felek, hogy mindenben tartják magukat a megállapodásban foglaltakhoz, azonban kapcsolatukat nem sikerült megmenteni és a szünetelést követően kérték az eljárás folytatását.

(Törvényszékünkön folytatott többéves közvetítői tevékenység során megtapasztaltuk, hogy közvetítői eljárásban, a kapcsolat helyreállítására irányuló kezdeményezés kizárólag akkor vezethet eredményre, amennyiben a felek pusztán kommunikációs nehézséggel küzdenek. Egyéb esetekben a kapcsolat tényleges helyreállításához további terápiás eljárások igénybevétele is szükséges.)

Érdekes összefüggést mutatott, hogy azon megállapodásaikat, melyeket a felek az alapeljárásba visszavitték, azokhoz a felek – a szünetelés esetkörét kivéve – tartják is magukat.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a felek 85%-ban a jövőben is tartják magukat a közvetítői eljárásban kötött, saját akaratukból létrehozott megállapodásaikhoz és az esetek túlnyomó részében ez az együttműködés alapját is kizárólag ez képezi!

3.ábra¹⁷

¹⁷ A szerzők saját szerkesztése

2. A kutatás eredményeinek összegzése

2.1. A kötelező közvetítés intézményének bevezetésével, mind a bíróknak, mind a közvetítőknél meg kellett tapasztalniuk a kötelezés alkalmazhatóságának területeit, eredményes lefolytatásának előfeltételeit. Ezen rutin megszerzését követően azonban azt láttuk, hogy a felek – a bírói kötelezést követően – túlnyomó részben (82%) igénybe veszik a bírósági közvetítést.

2.2. Önmagában a tájékoztatás meghallgatására vonatkozó előkészítő ülés alkalmas arra, hogy a felek együttműködési hajlandóságát előmozdítsa. Ennek következménye, hogy a folytatódó eljárásokban a felek nagy arányban (összességében 44%) perbeli egyezséget kötnek vagy szünetelésre kerül sor, és általánosan elmondható, hogy egymással elfogadóbbak lesznek, kommunikációjukban minőségi javulás figyelhető meg.

2.3. Az érdemben lefolytatott eljárásokban 65%-os a megállapodási arány, a nem megállapodással zárult eljárásokat követően a felek az alapeljárásban 28,5%-ban egyezséget kötöttek.

2.4. Az összetettebb alapkonfliktusokra tekintettel, a kötelezésre lefolytatott eljárások 1 üléssel hosszabb ideig tartanak, azonban – valószínűleg ezen okból kifolyólag – megállapodásaik átgondoltabbak, kiforrottabbak, ezért a felek 85%-ban jóváhagyás végett az alapeljárásba visszaviszik, és ezen megállapodásaikat a jövőben is betartják.

2.5. A vizsgált ügyek vonatkozásában megtapasztaltuk, hogy nem érdemes a kötelező közvetítés eszközéhez fordulni az ideiglenes intézkedés elrendelését követően, figyelemmel arra, hogy a bíróság ezen határozata olyan szintű hatalmi különbségeket teremt a felek között, hogy a közvetítői eljárás érdemi lefolytatására nincs reális lehetőség. Nem képes továbbá segítséget nyújtani a közvetítés, amennyiben a felek között erőszakos előzmény volt, vagy valamelyik fél pszichés vagy kóros állapota a folyamat véghezvitelét gátolja.

2.6. Mindezek alapján látható, hogy az önkéntes és a kötelezés alapján lefolytatott eljárások jelentős különbségeket nem mutatnak. Valamelyest alacsonyabb megállapodási mutatók mellett, a felek nagyobb arányban tartják megállapodásaikat, azonban az eljárásban részt vevők mindkét esetben pozitív tapasztalatokkal hagyják el a közvetítői szobát.

Az ismertetett kutatás 52 ügyet fogott át, mely reprezentatívnak nem mondható, azonban figyelmet érdemel, hogy a vizsgálatot követő év statisztikai mutatói is ugyanezen eredményeket mutatták fel.

2.7. A nemzetközi szakirodalom különbséget tesz az önkéntes (voluntary), a kötelezően ajánlott (mandatory) és részvételi kötelezettséggel járó (compulsory) közvetítés között. A magyar szabályozás a kötelezés szempontjából az ún. kötelezően választható (mandatory) rendszert honosította meg, amelyben a kötelezés nem a közvetítői eljárásban való részvételre vonatkozik, hanem arra, hogy a felek a közvetítőhöz forduljanak, az első közvetítői ülésen részt vegyenek, és a közvetítői eljárásról szóló tájékoztatást meghallgassák.¹⁸ A felek ezt követően dönthetnek úgy, hogy élnek-e a bírósági közvetítés adta lehetőségekkel, és ebben az értelemben már valóban önkéntes elhatározásukon múlik, hogy részt kívánnak-e venni az eljárásban. Amennyiben a felek úgy döntenek, hogy nem vesznek részt az eljárásban, akkor is megismerhetnek egy olyan vitarendezési formát, mellyel korábban nem találkoztak és ez hatással lehet későbbi gondolkodás módjukra.

A jelenlegi szabályozás (Ptk. 4:172. §) a kötelezést kizárólag a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése körében írja elő, és a bíróság akkor rendelheti el, ha úgy látja, ettől a felek együttműködése szempontjából eredmény várható. A tapasztalatok is azt mutatják, hogy a bírósági közvetítés valóban a jövőbeli együttműködés irányának kijelölésében nyújthat hatékonyan segítséget, nem csodaszerként működik, a kapcsolatok teljes helyreállítására természetesen nem alkalmas.

A kötelezést alkalmazó bírák bővítenék a kötelezés körét, a kitöltött kérdőívben foglaltak szerint 85% indokoltnak tartaná a kötelezés lehetőségének kiterjesztését általánosan, a családjogi eljárások vonatkozásában. Többen úgy nyilatkoztak, hogy bírói mérlegeléstől függően, valamennyi pertípus esetében helye lenne a kötelezésnek.

Megítélésünk szerint, a szülői felügyelet – mint kötelezhető ügykör – szabályozási indoka háttérben álló együttműködést elősegítő cél valamennyi tartós, egész személyiséget is érintő jogvita esetében is indokoltá teheti a kötelezés szabályainak kiterjesztését.

Kiemelendő, hogy bíróságunkon eddig lefolytatott szomszédjogi, birtokháborítási, közös tulajdoni jogvitán alapuló közvetítői eljárás során 95%-ban sikerült a feleknek megállapodásra jutniuk, ugyanez mondható el az öröklési jogvitán alapuló közvetítési eljárásokra. Ezen jövőben is fennálló, tartós viszonyok esetén érdemes lenne a kötelezés lehetőségének kiterjesztése, figyelemmel arra is, hogy a közvetítői eljárás már akár az előkészítő üléseken való részvétel hatással bírhat az alapeljárás további menetére, hiszen önmagában alkalmas az együttműködési készség fokozására.

¹⁸ A bírósági közvetítésről- mindenkinék, szerk: Gyengéné Nagy Márta, Kőrös András HVG-ORAC, 2016. Budapest, 124-125.o.

III. Utószó

Visszatekintve a tanulmány kezdő soraira, szembesülhetünk azon ténnyel, hogy az elmúlt 15-16 évben nagymértékben megváltozott a társadalom elvárása a bíróságokkal szemben. Az akkor még valóban külön dolognak tartott közvetítői eljárás szervesen beépült a bírósági szervezet rendszerébe. Az eddigi tapasztalatok azt igazolták, hogy az Országos Bírósági Hivatal elnöke által 2015 júliusában meghirdetett, 10 pontból álló „A Szolgáltató bíróságért!” programjába kiválóan beleillik a bírósági közvetítői eljárás. A peres eljárás keretei között nemcsak lehetőséget kapnak a felek jogvitájuk békés rendezésére, hanem az eljárás lefolytatását követően esélyt is arra, hogy a tartós jogviszonyukban is helyreállítás, stabilizálódás jelenjen meg, ami a jövőbeni együttélésükre, életminőségükre és – bizakodva abban – a pereskedési hajlamukra is kihatással lehet. Amennyiben a felek között a közvetítői eljárásban még megállapodás is létrejön, a közvetítés sikere mellett, a megindított peres eljárásnak is csak *győztesei* lehetnek.

Felhasznált szakirodalom:

1. Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században. Tanulmánykötet Gáspárdy László Professzor emlékére, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 2007.
2. A mediáció és a bírósági eljárások kapcsolata Magyarországon, 2009/2010. évi kísérleti bírósági mediációs program kiértékelése című tanulmány
3. A bírósági közvetítésről - mindenkinek, szerk.: Gyengéné Nagy Márta, Kőrös András HVG-ORAC, 2016. Budapest
4. Benkoviczné dr. Varga Erika:
A bírósági közvetítés gyakorlati tapasztalatai a Kecskeméti Törvényszéken
<http://kecskemetitorvenyszek.birosag.hu/20170327/publikaciok-sajtomegjelenes>
5. Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog, forrás:
http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_magyar_polgari_eljarasjog/ch09.html, IX. fejezet
6. Kertész Tibor: Mediáció a gyakorlatban, Bíbor Kiadó, 2010. Miskolc
7. Mediáció Közvetítői eljárások, szerkesztő: Sáriné Simkó Ágnes, HVG-ORAC, 2012. Budapest
8. Az Országos Bírósági Hivatal elnökének 2012. évi beszámolója, Országos Bírósági Hivatal, 2013.
9. Az Országos Bírósági Hivatal elnökének 2015. évi beszámolója, Országos Bírósági Hivatal, 2016.
10. Szamos Erzsébet - Barcy Magdolna: „Mediare necesse est” Animula Kiadó, 2002. Budapest